

Urklipp från Norrbotten-Kurirens Söndagsläsning
Lördagen den 3 april 1954, förmedlat av Edith Wiberg

Hur folket i Hakkasbyn levde i forna dar
Den förste invånaren kom från Överkalix?

Hakkasbyn ligger på ett berg. Hakkasberget, i en trakt med stor rikedom på tallskogar, som kläder åser och berg i alla väderstreck. Av bergen kan man nämna Sangervaara nära byn i norr, på cirka två mils håll synliga fjällaktiga Ainavardo och åt öster Tulpalaki halvvägs mot Ullatti. Trakten har en hel del myrmarker av vilka de närmast byn är uppodlade. Väster om och på kort avstånd från byberget rinner Skrövälven förbi. Litet mer av gran- och björkskogar finns efter å- och bäckdalar, men man kan säga, att tallskogen är förhärskande.

Nuvarande Hakkasbyn räknas till en av Gällivare sockens största utbyar och har drygt ett 130-tal gårdar. Invånarantalet är 799. Byn räknas vara ungefär 250 år gammal.

Om gångna dagars Hakkas berättar Karl Isak Isaksson, född 10 november 1875, och Oscar Andersson, född 28 februari 1880. De berättar, hurusom den förste bebyggaren troligen slog sig ner i södra änden av by och på grund av läget fick hans gård heta Alatalo (Sörgården). Andra åter vill göra gällande att bosättning först skedde i norra delen nästan på bergstoppen, enär en gård, som byggts där hade namnet Vanhatalo (Gammelgården).

Inga vägar fanns

endast stigar över vildmarkerna. Jakt och fiske gav första bärningen åt invandraren, innan han hunnit få något av sina primitiva kornåkrar. För att kornet ej skulle nås av frosten bosatte man sig högt uppe på bergen. Träd fälldes med yxa, som nybyggaren tagit med söderifrån och troligen hade han även fått med sig en enkel träspade, som hade järnspets och kunde användas att gräva åkrar med. Det första huset som uppfördes till bostad, torde ha varit enkelt - kanske ett fyrväggars hus byggt av timmer och med mossa till tätning mellan stockarna. Golven säges ha gjorts av breda bilade golvplankor av furuträ och taken var likaledes av breda plankor, där fyllning med myrstack lagts på. Man tror ej att så kallade rökpörten funnits i Hakkas. De allra äldsta yttertaken säges ha utgjorts av nävertak med stänger till tyngd på nävret. Varje stång fastsattes i en stång från motsatta taksidan. I ena stångens ände hade gjorts ett hål, där andra stångens ena tillspetsade ände kunde träs in. För att stången ej skulle ramla tillbaka hade man på den senare stångens tillspetsade ände gjort ett mindre hål, där en nog lång tapp anbringades.

Hur det var ordnat med eldstaden

är lite svårt att säga. Antagligen hade man öppen spis av sten och med skorsten likaledes av sten i ett hörn av rummet. Murstocken var tätad med lera. Vid murningen sökte man få tag i så flata och användbara stenar som möjligt så att man fick en någorlunda skaplig murstock. Därför körde eller bar man ihop stenar i förväg.

Kon var ett oundgängligt husdjur. Nybyggaren måste därför genast ha en ladugård, som byggdes i allra enklaste slaget. Födan åt korna togs från bäck- och myrängar, och förekomsten av sådana var ofta bestämmande för nybyggarens bosättning. Att klara sig utan kreatur kunde man ej tänka sig. Mjök, fil, smör och ost var bland de mest värdefulla tillskotten i matförrådet. Lappar och renar fanns i synnerhet om vintrarna gott om i hakkastrakten och av dem fick nybyggaren tillhandla sig renkött.

Inflyttning från Överkalix?

Varifrån kom de första nybyggarna till Hakkas?

Hr Andersson säger, att han hört av sina föräldrar och andra äldre, att man under gångna tider, isynnerhet under 1800-talet pratat mest överkalixmål i Hakkas.

Av detta torde man sluta sig till, att de första invandrarna var från överkalixtrakten. Sedermera har finskan börjat tränga ut överkalixmålet, vilket även äktsvenskan i den form ungdomen lär sig den i skolorna, ävensom vad man läser i böcker och tidningar, gjort.

Skvaltkvarnar kvar.

Kornet tröskades med slaga i rior, där det fanns eldningsanordning, så kornet kunde hållas torrt. Därför fanns där åsar, på vilka stänger kunde läggas allt efter behov. Det tröskade kornet maldes till mjöl i skvaltkvarnar med två stora, runda kvarnstenar. Skvaltkvarnarna var enkelt timrade. Av sådana finns ännu tre lämningar uppåt Skrövån och två söderut i Pikkumyllynoja. Kornet bars till kvarnarna.

De första tiderna slog hakkasborna på slätterängar i byns närhet t.ex. vid Skrövån. Det torkade höet samlades i hässjor och hemkördes på vintern. Även hästarna fick äta skogshö. Senare blev det lite hårdvall vid de få gårdarna och från dessa bärgat hö gavs åt hästarna vid tyngre arbete och åt korna när dessa mjölkade som mest. Höet slogs med lie till s.k. strängar och hopsamlades med räfsor. En del av skogsängarna utgjordes av vattensjuka gungflyn.

Allteftersom antalet husdjur ökades på grund av att det blev flera gårdar och utökad kreatursantal i gårdarna tog man uteängar på allt längre och längre håll i anspråk!

Hakkasbor har slagit på uteängar t.ex. norrut vid Joukhainen 1,5 mil norrut, lika långt västerut på Rovajänkää sydöst om Ainavardo. Längst söderut har man slagit på ungefär en mils avstånd, nämligen på Ansavuoma.

Byn tillväxte mycket sakta under 1700- och 1800-talen. Orsaken var givetvis bristande väg förbindelser samt den omständigheten att befolkningen för sitt uppehälle var hänvisad till jordbruk samt jakt och fiske. Först under 1800-talets senare del fick man en del avsättning för skogsvirket i synnerhet för en del timmer och plankor, vilka senare i flottar forslades till Kalix och såldes där. Skrövenborna berättar, att den mesta plankskogen även för deras grannbyar, d.v.s. även Hakkas avverkades inom skrövenböndernas ägor under det tid, då ännu ej timmer men väl plankor köptes. Orsaken härtill var, att man ej kunde släppa ner plankflottar utför de branta skrövenforsarna ca 7 km uppåt, även kallade Skrövenfallet.

När bönderna i Skröven sedermera blev underkunniga om timmerskogarnas värde, lät de ej andra ta virke ur skogarna.

Troligt är att något slag av ersättning lämnades för taget virke. Senare började Bergman & Hummel som hade kontor i Gylfen, köpa timmer eller avverkningsrätter. Endast större timmer togs första tiderna.

Marknad i Bränna

När man t.ex. behövde häst för timmerdrivningar eller för gårdens behov, for man till andersmässmarknaden i Bränna, där man antingen kunde byta sin gamla häst mot en ny - mot mellanavgift förstås eller också köpte man en ny häst utan att göra byte. Pengar hade man samlat förut eller också fått hos Bergman och Hummel som förskott på avverkningskontrakt. I januari när vintermarknad hölls, var även vanligt att köra ner till Bränna. För marknadsbesöket ryktades hästarna ordentligt och sågs till att körsläden var i bästa ordning. Bjällerklang skulle det vara, och så försågs seltygen med bjällror och skaklarna med kraftiga bjällror. Vanligen slog sig flera hästkarlar i följe, och härvid fick man sällskap även av andra byar, ty skogarnas folk har god tid att överenskomma med varann.

I Bränna kunde man bo i olika gårdar, men i allmänhet tog hakkasborna kvarter i en gård som de lärt känna under namnet Hansigården. Där bodde man sedan år från år under marknadsdagarna. De flesta bönder köpte mjöl i Bränna. Mest var det rågmjöl men även mindre av vetemjöl. Kornmjöl hade man hemma, av rågmjöl fick man det kraftigaste. närande brödet. Vetebröd var mera helgdagsbröd. Kaffe använde man relativt litet, och en del drygade ut det med korn.

Den tiden var dagspenningen omkring 1,50 kr. och piglönen, vad fru Brita Johanna Isaksson, född 27 febr. 1872, berättar, 40 kr. om året jämte kläder. Strax före sekelskiftet betalades dock i Yrttivaara 80 kr. om år. Socker köptes i s.k. sockertoppar om flera kilo i varje.

Tungsam sågning

Under senare delen av 1800-talet började man att i stället för näver som takbeklädnad använda takspån eller bräder. Bräder sågades med en lång planksåg. Timret, som skulle sågas, lyftes upp på höga bockar, en vid varje ända. och två karlar - en uppe och en nere - skötte sågen. Oerhört arbetsamt var det, men äldre tiders folk fick ej vara rädda för arbete. De mer välbärgade skaffade sig skorsten av tegel till sitt hus. Det ansågs som ärofullt att ha tegelskorsten. Stolar började ersätta väggfasta bänkar. En s.k. höstol var vanlig, ty befolkningen under äldre tider skulle jämt under den kallare delen av året ha hö i skorna. Man använde vanligen rymliga näbbskor för att kunna ha mycket hö i. Pjäxor ansågs som finare skor. Som huvudbonad användes helst skinnmössa.

Karlarna hade övervägande vadmalskläder, berättar fru Brita, och vadmalet var oftast hemvävt. Kvinnorna bar mest hemvävda dräkter, huvudduken var dock helst av bomull. I en del gårdar hölls många får. Ullen gav ju material till kläder förutom att fårköttet var en god tillgång för hushållet. Även de, som hade svårt att få ihop foder till husdjuren, försökte ha får. Av skinnen kunde man tillverka fällar, som kunde användas till täcke under kala årstider och till att ha i släde under vintern.

Får slaktades ofta. De som hade gott om kreatur, hade givetvis gott om mat, ej bara vad som kom av mjölken från kött vid slakten.

Matvanor

Till frukost åt man t.ex. kall gröt med kall mjölk eller smörgås och välling. Ibland lagades potatis och strömming. Potatisen var vanligen mera middagsmat och åts med strömming eller kött. Kött hade man till middag, ifall det fanns. Mera välbärgade hade emellertid kött även under sommaren, ty kött torkades på våren för sommarbehovet.

Förutom kött av får- och nötkreatur kokades renkött, ty sådant var billigt och kostade kring sekelskiftet endast omkring 25 öre per kilo.

Gröt eller välling var vanlig kvällsmat. Korngröt var vanlig onsdags- och lördagskvällar. På lördagen kärnades smör, och då åts vanligen gröten med "smöröga" i. Till söndagskvällen ville man gärna ha köttkok.

Mycket skogsfågel fångades, ty den tiden var skogarna rika på villebråd. Om höstarna hade man särskilda jaktstigar, efter vilka man hade fällor och snaror, som vittjades. Ekorrsjakterna gav ibland gott resultat, ty det kunde hända, ifall man hade bra hund, att resultatet kunde bli upp till 40 ekorrar om dagen.

De, som ej tidigt kunde få hem sitt hö från slättermyrarna fick bygga stängsel kring höet för renarnas skull. I synnerhet från trakterna kring Purnu och Raatukkavaara kunde renar komma strövandes. Fjällrenarna kom vanligen senare på höstintern, men även dessa renar kunde äta upp hö för bönderna. Förut har samerna från fjällen bott i egna kåtor vid vistelsen i hakkastrakten, men numera hydr de i någon gård.

Tre sorters bröd

Fru Brita berättar, hur man förr i hemmen i Hakkas bakat tre slag av bröd. Rieska, bröd av osyrat kornmjöl, var liksom söndagsbröd. Vidare bakades rågrbröd och tunnbröd av kornmjöl. Rågrbröd bakades i bland flera dagar i synnerhet på våren då man hängde upp de runda med hål i mitten försedda brödkakorna till torkning på särskilda pinnar på takåsarna. I köket hade man vanligen åsar som anordning för tork.

Det torkade brödet lades upp i förråd i bingar i magasinen och räckte oftast för sommaren behov. Förråd bakades även om hösten men ej i så stor myckenhet, enär man kunde baka oftare om vintern. Även tunnbrödsbakandet kunde ta flera dagar.

Ett speciellt slag av bröd har varit det så kallade "surbrödet". Först hällades vatten och rågmjöl i en träbytta, som sedan fick stå i 2-3 dagar bakom en mur, så att blandningen börja surna. Sedan tillsattes jäst, och så knådades det hela till en deg. Det säges ha blivit välsmakande bröd.

Ingen syltning

Syltning av bär förekom ej. Hjortron plockades, när de hunnit mogna. De åts direkt ur kärl eller s.k. nävertottar, som lätt kunde göras i skogen. På söndagsmorgon gav sig t.ex. flickor ut att plocka hjortron. När de kom hem delades hjortronen bland husfolket, socker tillsattes och man åt. Hade bybor eller annan främmande kommit på besök, delades hjortronen även åt dem. Blåbär åts utan föregående syltning, exempelvis rensade med mjölk eller kokade till soppa. I mindre omfattning brukade man även torka blåbär för höstens och vinterns behov. Bären torkades då på takåsarna. Innan användningen malde man de torkade blåbären. Lingonen åts med fil och mjölk. För förvaring till vintern plockade man sent på hösten frusna lingon eller lingon som togs före kylan och sedan fick frysa. De tinades upp om vintern och åts med fil eller mjölk.

Mellan 1870 och 1880 fick Hakkasbyn landsväg från Överkalix. Vägen byggdes långsamt och underhållet delades upp på väghållningsskyldiga med visst antal dagsverken.

Med landsvägens tillkomst blev det något livligare i Hakkas. Skogsavverkningarna blev undan för undan mera omfattande och bönderna började alltmer värdesätta sin skog. De första tiderna hade man sålt till nästan hur låga priser som helst. Priser till 25 - 50 öre stocken var ej ovanligt. Och ändock tog man endast bästa timret! .

Marknaden i Gällivare

Från 1890-talet när järnväg fanns till Gällivare från Luleå började hakkasbor ofta göra färder till marknaden i Gällivare. Gällivare fick heta "Plassi" (efter plats = marknadsplats). Särskilt

de yngre tävlade om att få komma upp i slädarna, som skulle till marknaden, ty för dem var marknaden nöjestillställningar. När hakkasborna slutade att besöka marknaden i Bränna, ordnades deras hästaffärer av finnar eller av svenskar, som varit över till Finland och köpt finska hästar. Numera börjar de flesta hästarna vara av nordsvensk eller annan svensk ras. Efter landsvägens framdragande till Överkalix, började hakkasborna färdas till Gyljens kvarn för att där låta mala kornet. Efterhand anlade de egen större vattenkvarn men då man för över tio år sedan slutat med kornodling fanns ej längre arbete för kvarnen. I stället övergick man till att odla havre. Myrodling började man med redan före första världskriget och det var hemmansägaren Engman, som först började därmed.

Före sekelskiftet, berättar fru Brita, skurades golven med vatten och sand. Vid golvet fanns ett ganska stort vattenhål i en vägg och där sköljde man ut all smuts och allt skräp.

Efter skurningen lade man ut ett fång gränris vid dörren och hö eller halm breddes ut över golvet, enär man ej hade mattor. Murarna smetades? ofta - t.ex. en gång i veckan eller om någon vecka och sedan togs ofta - t.ex. en gång i veckan eller om någon vecka och sedan kletades ovanpå med, hartass. För eldning hade man vanligen byggt stora ugnar, så murstocken kom att ta en stor del av bostadsutrymmet. Intill och framför den öppna spisen gick en järnstång ibland från golv och upp till tak. 190 graders vinkel gick en järnstång ut från denna in i spisen, och i e krok på denna hänga grytor och kittlar. Vid vägning användes träbesman.

Ambulerande skolor

I Hakkas träffas även pensionerade läraren Johannes Nutti. Han är född i Karesuando. Han berättar, att intill 1880-talet fanns endast flyttande skolor i Hakkas. Själv började han tjänstgöra år 1907 i Bönträsk och hade en månadslön om 66 kronor. Efter tre år flyttade han till lappfolkskolan i Gällivare och fick där 800 kronor om året. Denna lön fick rekvireras från länsstyrelsen.

Sedan tjänstgjorde hr Nutti ett läsår vid flyttande skolan i Moskujärvi och Sjungberget. Där i de första skolorna var det ofta besvärligt. I Bönträsk t.ex. hölls skola i ett stort öppet pörte, som måste eldas hela dagen för att hålla värmen. I Sjungberget fick man ligga nätterna över i kolpörtet. Det är inte utan att man någon gång gör en stilla undran,]lur man kunnat klara livhanken.

1917 på vårterminen kom hr Nutti till Hakkas. Här var det bättre med lokaler, fast det visserligen var stor skillnad med nu. Hakkas nya skola byggdes 1930-31 och är nu A-skola. År 1947 avgick Nutti med pension.

Hakkas kyrkobokföringsdistrikt blev till 1940, berättar komminister August Richard Rebane för NK. Det har nu 3 101 innevånare. Hakas fick eget gravkapell och egen kyrkogård år 1928. Man hoppas att nya kyrkan byggs snart. Löften därom har getts länge. Det skall även bli prästbostad vid kyrkan. Ritningarna har omarbetats tre gånger och varje gång har man gjort kyrkan mindre.

Nu skall det bli en kyrka som rymmer 250 personer och om allt går väl, beräknas kyrkobygget börja på våren.

Kyrkodistriktet har 23 utbyar som får gudstjänst nästan alla en gång om året. Större byar har gudstjänst 4 - 5 gånger.

Till Hakkas vatten och avlopp är ett hundratal gårdar anslutna, berättar hemäg. Oskar Landström. Man vet ej ännu hur det blir med de övriga. Byn har ju mellan 130 - 140 gårdar. Hela företaget är beräknat kosta ungefär 2,5 miljoner kronor.

Småindustri har svårt att komma igång i Hakkas. Tre mindre sågar finns men de sågar mest husbehovsvirke, sällan till försäljning. Sedan har man en snickeriverkstad och en bilverkstad.

Med förbindelser utåt är väl ordnat. Personbuss går dagligen två gånger i riktning mot Gällivare och mot Lansjärv.

E I-n